

4. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 188 с.
5. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / Общ.ред., сост. и предисл. А.Ю.Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992 – 543 с.
6. Adorno Theodor, Else-Frenkel Brunswik, Daniel J. Levinson, R. Nevitt Sanford, et al. The Authoritarian Personality. – Harper & Bros., 1950.
7. Allport, Gordon W.; Vernon, Philip E.; and Lindzey, Gardner. Study of Values: A Scale for Measuring the Dominant Interests in Personality. – New York: Houghton Mifflin Co., 1951.
8. Bales Robert F. Interaction Process Analysis: A Method for the Study of Small Groups. – Cambridge, MA: Addison-Wesley Press, Inc. 1950. 1st Edition. [6]+xi+[1]+203+[3]pp.
9. Cattell Raymond B. The Sixteen Personality Factor Questionnaire. – The Institute for Personality and Ability Testing, 1602 Coronado Drive, Champaign, Illinois.
10. Jones Edward Ellsworth. The Role of Authoritarianism in the Perception and Evaluation of a Prospective Leader. – Doctoral Dissertation: Harvard University, 1953.
11. Kassebaum Gene G. Value Orientations and Interpersonal Behavior, an Experimental Study. – Doctoral Dissertation: Harvard University. – June. – 1958.
12. Kluckhohn Florence. Dominant and Substitute Profiles of Cultural Orientation. – Social Forces. – May. – 1950.
13. Levinson Daniel J. and Phyllis E. Huffman. Traditional Family Ideology and Its Relation to Personality. – Journal of Personality. – 1955. – 23. – P. 251-273.
14. Murray Henry A., et al. Explorations in Personality. – New York: Oxford University Press. – 1938.
15. Morris Charles. Varieties of Human Value. – University of Chicago Press. –1956. – P. 15-18.
16. Sorokin Pitirim A. Social and Cultural Dynamics. New York: The American Book Company. – 1937.
17. Thurstone L.L. The Thurstone Temperament Schedule. – Science Research Associates, Inc., 57 West Grand Avenue, Chicago 10, Illinois.
18. Winter Gibson. Value-orientations as Factors in the Organization of Small Groups. – Doctoral Dissertation: Harvard University, 1952.

19. Working Papers in the Theory of Action. By Talcott Parsons, Robert F. Bales, and Edward A. Shils. – Glencoe, Illinois: The Free Press, 1953. – 269 p.

In given article are results of research values' becoming in interpersonal relations by method of supervision over groups in a laboratory situation are analyzed. The carried out factor analysis of value statements has allocated four orthogonal factors of values: I. Power acceptance; II. Antagonism between expression requirement and value of abstention; III. Equalitarianism; IV. Individualism. Factors which activized person's values' becoming of participants in process interactions are isolated conceptually.

Keywords: becoming of values, valuable statements, a profile of values, orthogonal factors of values, interactions, interpersonal relations

Отримано: 11.02.2010

УДК 159.9:37

М.В.Савчин

ХРИСТИЯНСЬКЕ ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ І САМОВИХОВАННЯ

Аналізуються особливості духовної роботи та умови духовного виховання та самовиховання.

Ключові слова: духовна робота, любов, духовне виховання, духовне самовиховання.

Анализируются особенности духовной работы и условия духовного воспитания и самовоспитания.

Ключевые слова: духовная работа, любовь, духовное воспитание, духовное самовоспитание.

У Старому Завіті людині даються переважно зовнішні заповіді, вони приписують: “роби”, “не роби”. Замість “роби-нероби” Старого Завіту Новий Завіт стверджує “будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!” (Мф.5, 48). Ця основна заповідь Божа (“Будьте досконалі ...”) закликає нас удосконалювати не інших людей і не світ загалом, а нас самих: і приписує нам не якісь там конкретні дії, а певний, максимально досконалий стан душі. Оскільки *змістом цього внутрішнього вдосконалення є любов*, то заповідь удосконалювання збігається із заповіддю розвитку у собі благодатних сил

любіві. У свій час “гностики стверджували, що поранена наша тілесність, буддисти – що поражений наш розум, а християни – що хворіє наша воля і наша любов” [5, с.448]. Буддизм пропонує ампутацію там, де християнство пропонує терапію і в цьому принципова різниця між ними.

Духовна робота людини з собою і над собою має певну спрямованість і сенс. Стратегічно її можна визначити як спрямованість людини до Бога. Митрополит Андрей Шептицький наставляє: “Пам’ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усе добро світу” (митр. Андрей Шептицький, “Лист до вірних”, 1899) [цит. за 4, с.33]. Людина покликана до “обоження”, значить, перше, що їй треба зрозуміти: “Я – не Бог”. Мета цієї роботи – це зміна себе, своїх думок, почуттів, вчинків, долі, і, в тому числі, саморозвиток, а також втілення добрих змін у навколишній світ [8]. Загальний шлях духовного розвитку людини полягає в тому, що поступово, все більше ідентифікуючись з Богом і уподібнюючись Йому, вона покращує себе. З позиції П.А.Флоренського, віра “рятує нас від нас”, уберігає внутрішній світ від хаосу, що таїться в ньому, утихомирюючи душу, суспільство і всю природу. Духовне вдосконалення є не тільки збагачення змісту, а й духовне просвітління.

Поряд із зовнішнім удосконалення повинен здійснюватися внутрішній процес одухотворення, перетворення, ототожнення світу. В.Москалець з цього приводу зауважує: “Далеко не всім із тих, хто наполегливо прагне цього, вдається досягти блаженства духовної віри. Це якесь осяяння, прозріння. У цьому серйозне питання для українського суспільства та національної школи, основу діяльності якої становитиме формування сповненого духовністю національного характеру та самосвідомості. Його розв’язання не еквівалентне прищепленню віри в Бога. Сама по собі віра в Бога веде автоматично до здатності любити Бога в його творіннях – людині і природі – і жити в щасті, спокою, які дає така любов” [7, с.53].

Немає “такого нагородження заслуг, які можуть зробити людину ангелом чи богом. Немає космічної алхімії, немає такої внутрішньої реакції, яка із людської душі, перелитої через відому кількість реторт (тіл), могла би зробити божество. Але через таїнство прощення, спокути Бог може подарувати себе людині, але людина не може розвинути у Бога” [6, с.82]. Вона рятується не своїми силами і зусиллями, а милістю і благодаттю Бога.

Християнство покликано не вчити моральності, а вказувати шлях до безсмертя. І тому є “принципова різниця біблійного і гностичного шляхів спасіння. Перший – це шлях зцілення волі, другий – це шлях набуття великого пізнання. Перший шлях вважає,

що мало пізнати істину, треба навчитися жити у згоді з нею (віра ж і є спосіб вольового використання одержаних знань). Другий вважає, що істина, яка відома йому, має настільки безвідмовно чаруючий вплив, що тільки людина, яка недостатньо читала трактати Блавацької чи Реріхів, може з ними не погодитися” [6, с.183].

У духовному розвитку людині не потрібні “духовні посередники”, які не зацікавлені у тому, щоб людина примирилася з Богом. Навіть, коли посваряться двоє у минулому дуже близьких людей, вони завжди вагаються прямо підійти один до одного і сказати: прости, пробач. Але досить часто, вже прийшовши до каяття і зрозумівши всю помилковість вчорашньої сварки, вони пробують “прощупати” настрої іншого, підмовляючи спільних знайомих завести із вчорашнім приятелем розмову на хворобливу тему розриву. “Я сам до нього звернутися не можу, але хоч ти запитай його, що він про це думає”. Якщо посередник не дуже сумлінний, що буває досить часто, якщо він чомусь вважає, що йому на руку загострення розриву – можна не сумніватися, що і в акцентах при передачі взаємних вибачень і співчуттів, він знайде такі півтони, які лише більше зіпсують всю справу. Так само і у випадку “духовних посередників” [5, с.332].

Краще відчувати себе відповідальним господарем своєї долі і вірити при цьому у Бога з людським обличчям (у Христа), ніж жити із свідомістю, що людина повинна у нескінченних перевтіленнях у майбутньому викорінювати наслідки своїх нескінченних перевтілень у минулому. Зло увіковічене вченням про карму: бо зло здійснене у цьому житті, прирікає і в майбутньому житті бути з ним. Теософи не відчувають себе “втомленими”, вони не відчувають себе грішниками, вони впевнені у тому, що зможуть самі прожити це життя так, щоб потім прожити трохи краще, а там ще трохи краще і ще.

Християнство замість відсікання й знищення всіх і всяких бажань, замість ампутації бажаної і волячої частини людського ества пропонує перевтілення похоті, якій тут протистоїть любов до Бога, а не накопичення гніву – любов до ближнього, а не апатії. У християнстві вважається, що зло походить від неправильного руху волі у напрямі до неістинного блага чи недостаттності волі і бажання, під впливом якого людина могла б рухатися до істинного добра.

Значить, не треба знищувати бажання людини, а виховувати їх, послаблювати пристрасті прагнення, спрямовувати енергію людини, в тому числі і енергію еросу на служіння благу. “Щоб уникнути духовних катастроф, треба шукати істинного Христа, а не лжехриста магії. І для цього краще користуватися не уламками Євангелія, що розсіяні по окультатних книжках, а самим Євангелієм. І краще каятися не перед космосом, а перед Богом” [5, с.493].

Віруючий приводиться не до споглядання і не до переконаності, не до озаріння, що передаються небесною ієрархією, як пропонує теософія, але до Самого Христа. “Об’єктивне” спасіння людства у Христі треба зуміти зробити своєю “суб’єктивною” реальністю, інтеріоризувати її.

Спасіння ми набуваємо не смертю Христа, а Його Воскресінням. “Оскільки Христос знайшов шлях виходу із смерті, треба, образно кажучи, “вчепитися за його одяг”, тоді Христос протягне його через коридори смерті, і смерть виявиться не тупиком, а просто дверима” [6, с.174]. Для прийняття дару спасіння потрібна праця з очищення свого серця. “Де нема порядку, там хвилювання; впорядковане – заспокоюється”, – говорить блаж. Августин [1, с.346]. Пізнати “тайну” Христа – значить дати Йому можливість діяти в собі.

Звільнення людини “відбувається не через філософські спекуляції і не через читання книг, не через дотримання престижних ритуалів, а через внутрішній переворот. Людині пропонується можливість творити радикально нове життя з моменту прийняття “нової істини” [6, с.233]. Людині погано без Бога “не тільки ззовні, але й всередині себе, і бідність для мене, – стверджує блаж. Августин, – всяке багатство, яке не є Богом моїм” [1, с.345].

Гуманістична психологія найближче підійшла до поставлення завдання духовного виховання особистості. Але тут, фактично, йдеться не про осягнення особистістю у своєму розвитку високого духовного ідеалу. Деякі завдання, що ставляться, не є високодуховними, а деякі завдання взагалі суперечать християнському ідеалові. Так, наприклад, світська система виховання А.Адлера ставить завданням формування у дітей самостійності, оптимізму та безкорисливості, віри у майбутнє, впевненості у собі, особистісної сміливості. Е.Фромм вбачає у пробудженні гуманістичної совісті “істинну” революцію, основний засіб повернення людини до самої себе. На думку Е.Фромма, вдосконалення індивідів повинно йти в таких напрямках: 1) навчити людину не боятись думати; 2) розвивати критичне мислення; 3) поширювати гуманістичні ідеї; 4) духовно розвивати людину. Остання теза розкривається недостатньо. Вважається, що людина самостійно вирішить усі свої завдання та проблеми, бо вона для себе є богом.

Для духовного виховання та самовиховання необхідні ряд умов та передумов. Безпосередньо передати релігійний досвід неможливо. Без будь-яких гарантій у досвід іншого повірять лише той, чий душевний стан хоч би частково був йому співзвучний. Більшість не повірять і вимагатимуть гарантій, а якщо одержать гарантії – все ж їх не прийме той, кому цей стан чужий.

Однією з таких умов є *пізнання людиною себе*. Люди можуть відкривати один перед одним цілі світи, але спочатку вони повинні

мати доступ у свій власний світ. Але, як пише св. Василій Великий, “пізнання себе є найтяжче з усіх речей. І не лише наше око, що спостерігає зовнішні предмети, не може поглянути на себе самого збоку, але і наш розум, що уважно роздумує над гріхами інших, є повільний у зауважуванні власних помилок” (св. Василій Великий, Гексамерон, 9) [цит. за 4, с.213]. Погляд на себе як єдиного та абсолютного суб’єкта, який здійснює оновлення, означає відмову від допомоги Бога в розгортанні своїх потенцій. Тоді людина фактично підмінює Духа Святого духом тварним, не Спасителем. Цим гріхом закривається сам шлях до оновлення і спасіння у Бозі. Якраз цей шлях пропонує нам гуманістична психологія.

Ще однією умовою є *самоповага*. Для правильного життя людині потрібна довіра й позитивне ставлення до власного Я. Така позиція щодо себе можлива лише тоді, коли особа зазнає такого ж ставлення від оточення. Іншими словами: людина не буде вірити в себе, якщо раніше хтось інший не повірив у неї. Це позитивне ставлення або довіру, психолог К.Роджерс визначає термінами: тепло, симпатія, емпатія, прихильність, акцептація. З метою заохочення до такого ставлення К.Роджерс ставить за приклад позицію батьків, які нагороджують ніжними почуттями свою дитину, незалежно від її поведінки в даний момент. Отже, йдеться про любов до особи такої, якою вона є, любов, яка відповідає богословському поняттю агаре. Позиція самоповаги (любові до самого себе) має велике значення для життя особистості в суспільстві. Вона забезпечує стійкість проти спроб маніпулювання з боку інших, відкриває перспективи для досягнення вищих цілей. У деяких сім’ях діти відчувають, що їх люблять тільки тоді, коли їх карають, бо єдиною альтернативою покарання з боку родичів є байдужість, а це ще гірше.

У духовному становленні людина має скористатися своїм *розумом*, що просвітлений умом. Але не завжди вона це робить. “Як пташині, що попала у сіті, крила не допомагають, і даремно б’є вона ними, так і тобі не допоможе розум, коли ти попав під владу лихого похоті. Скільки б ти не бився, – ти в полоні. На те птиці мають крила, щоб обминати сіті, а люди на те мають розум, щоб обминати гріхи” (св. Іван Золотоустий, Про статую 15) [цит. за 4, с.239].

У духовній роботі людина має спертися на свою *волю*, бо життя є боротьба, подвиг, шлях безперервного прагнення добра і досконалості, і зупинки на цьому шляху бути не може. Але треба враховувати, що, крім автономної волі, в якій виражається зв’язок людини з Богом, людина має ще самочинну волю, яка сама є умовою гріха і тягне до гріховних дій у бік, де людина віддалена від Бога, антигоністично протистоїть йому.

Для духовного вдосконалення необхідне *страждання*, що, на перший погляд, сприймається як парадоксальний факт. Умовою духовного очищення є *смирення*. Величезне значення в духовному розвитку особи має *молитва*. Пристрасне виганяється постом, молитвою і каяттям, які є граничним напруженням волі, що шукає добра і виконання Волі Божої.

Одним із прямих шляхів людини до духовного вдосконалення є участь у *Євхаристії*. Євхаристія є виконання найбільш сокровенної сутності Церкви. У ній людина прилучається до Тіла і Крові Христової.

Ще одним шляхом духовного зростання є *творчість*, в якій гармонійно поєднані духовне та світське. “Будь-яка творчість, крім демонічної, що здійснюється в ім’я своє і для себе, є Богоспівтворчість: нею людина піднімає себе над собою, обожнюючи і власне серце, і серце інших” [2, с.37]. Творчість, як і любов, не є виключним даром лише для вибраних, яким відомі праведність і святість, героїзм і мудрість, геніальність і талант. Творчість готує душу до духовного очищення.

Коли людина прагне до духовного вдосконалення, вона повинна або *унікати негативних впливів* (що майже неможливо), або, якщо ви вже потрапили під такий вплив, то повинна вміти перетворювати його у позитивний. Треба зрозуміти, проти чого спрямований негативний вплив. Як правило, він завжди спрямований проти психічних форм втілення індивідуального духу, а не проти нього самого. Це аналогічно тому, як руки гончара змінюють форму глини, а не саму глину. Навіть, розбивши глечик, не можна знищити глину, з якої він зроблений. Так негативний вплив спрямований на зміну множинних “Я”, але ніколи не зміну “Я-центру” (глибинного Я-людини). Останній стає об’єктом негативного впливу тільки настільки, наскільки він ототожнений з множинним “Я” – його “мішенню”.

Людина повинна орієнтуватися, яким впливам з боку інших людей, груп, суспільства вона піддається. Відомо, що конкретна людина, група можуть “випромінювати” на зовнішній світ любов чи зло. Орієнтуючись у власному самопочутті, особистість може встановити, яким впливам вона піддається. *Ми відчуваємо на собі позитивний духовний вплив від оточення, конкретної людини, якщо:* 1) відчуваємо вплив Божої Благодаті, приплив сил і впевненість у собі, у своїх діях, але не самовпевненість; 2) відчуваємо відкритість розлучень свого внутрішнього Я; 3) відчуваємо людське тепло, що нас безкорисливо люблять; 4) відчуваємо себе захищеними; 5) відчуваємо, що нас розуміють; 6) під цим впливом нам хочеться

творити добро та одночасно боротися зі злом; стаємо розумнішими і мудрішими; відкрито та щиро радіємо з іншими.

За позитивного стану люди переважають добрі та конструктивні почуття і переживання Вищого, Духовного, Божественного. Ми переживаємо любов, відданість і вірність людям та собі; радість, почуття внутрішньої гармонії і згоди зі світом; розуміння та радість пізнання світу (краси, творчості); переживання творчого натхнення, піднесеності та торжества.

Навпаки, *ми втрачаємо добре налаштування та одночасно відчуваємо на собі вплив злих сил, якщо:* 1) до нас ставляться з презирством, нам погрожують чи нам не довіряють; нас не розуміють, нам кажуть неправду, нас роблять нерозумними, ми – стикаємося з безпорядком, ми піддаємося спокусам, що ведуть до гріха, і відволікають від головного; 2) ми змушені робити те, чого не хочемо робити; ми самі під цим впливом робимо зло; 3) ми бачимо недуги, хвороби, нещасну смерть, потворність, що оточує нас; у нас самих виникають недуги та хвороби.

Психологічний аналіз психотерапевтичної практики показує, що негативний вплив супроводжується такими емоційними станами: відраза, підозра, гнів; тривога, страх; дискомфорт, хворобливість; відчуття втоми, що, на перший погляд, зумовлена об’єктивними обставинами; наявність невідкладних самоконтролю егоїстичних бажань (у тому числі, слави, авторитету, сексуальних задоволень тощо); відчуття голоду і спраги.

Отже, позитивним можна назвати вплив, що: а) спрямовує людину на Божу Благодать; б) викликає позитивні емоції; в) породжує любов, благо, добро; г) посилює конструктивне начало суб’єкта. Результат негативного впливу – ослаблення внутрішнього зв’язку, втрата сил, виникнення орієнтації на зло.

Особистість може обмежити силу негативного впливу не стільки зовнішньою організацією життя (усамітнитися, оточити себе добрими людьми та красивими речами), скільки внутрішньою духовною роботою. *Основними способами нейтралізації негативних впливів є розотожнення себе з їх об’єктом та переосмислення наслідків цих впливів.* Людина не може зберігати недоторканим своє Я. Вона може використати ці впливи, а також зміни, що ними викликаються, для свого духовного розвитку. Необхідна умова для цього – свобода “Я”. Вона і достатня.

Духовне виховання невіддільне від осмисленості життя. Кожна людина має ніби вирок. Вона постійно шукає сенс життя. Ніби знаходить, знову шукає. І так постійно. Їй внутрішньо притаманні релігійні пошуки, які неможливо пояснити на основі природного

існування. Вони пояснюються чимось неприродним. Людина повинна мати свій ідеал, схему орієнтації та поклоніння у світі. Це дає їй відповідь на проблему сенсу життя. Особистість не вільна від того чи мати, чи не мати їй ідеал. Вона постійно його мусить мати. Але вона вільна у виборі між різними ідеалами: чи поклонятися святості чи злим силам, чи розуму і любові, чи злості і ненависті [8].

З духовним розвитком часто зв'язують прагнення до пізнання, багатство інтересів, бажання не тільки засвоїти необхідне для професії, але і увійти до нових сфер знань. Причому вважається, що ця діяльність безкорислива, здійснюється без розрахунку на негайну матеріальну винагороду, тобто вона позбавлена конкретної, прагматичної мети.

Як сказав Св. Максим, головне покликання християн у світі: “Об’єднати тварну природу (світ) із нетварною енергією обожнення” (живим джерелом якої є Церква) [3, с.92]. В одній із проповідей святий Григорій Палама так формулює мету втілення: “Шанувати тіло, щоб духи погорди не сміли помислити, що вони вищі за людину”. Ці, сповнені незвичайної сили, слова складають дивовижний гімн творчому духу людини. Це повне безумовне благословення людського творіння, побудови культури-служіння, що несе у собі авторитет Традиції Отців Церкви.

За Євангелією, спасіння – означає зцілення: “Твоя віра врятувала тебе”. Зцілення несе в собі аскетичний катарсис, очищення людини від демонічного сімені, але зцілення завершується онтологічним катарсисом: відновленням первісної форми, образу Божого, і справжнім Преображенням природи” [3, с.96].

Знайти підхід до сучасної людини – це справжнє мистецтво. Головне у цьому чудовому вмінні – поставити себе на її місце, подивитися на світ її очима, поглянути на речі згідно з її уподобаннями і поступово підняти на поверхню те, що спить у ній – спілкування, а потім відступити, щоб Христос міг говорити з нею. “Сьогодні педагогічний аргумент страху повністю втратив свою силу. Навпаки, священне тремтіння перед святинами рятує світ від посередності, а “досконала любов проганяє геть страх” (1 Йон. 4:18).

Богослов П.Євдокимов свідчить: “Я бачив, як люди – сірі, брудні, мерзенні – як старий коштовний камінь, з якого зняли шар пилу й на мить поклали у живе тепло долоні, – раптом спалахували фонтанами світла. Будь-яка людина за фасадом інтелектуальних заперечень, цинізму та байдужості приховує свою самотність і прагнення присутності” [3, с.137].

Духовний “розвиток людини – це тривалий процес; це мандрівка по чудових країнах, що багаті не тільки дивними подіями, але й

перешкодами, небезпеками. Він пов’язаний з процесами глибокого духовного очищення, повної трансформації, пробудження багатьох невикористаних раніше здібностей, росту свідомості до невидимого раніше рівня, розширення її на нові внутрішні простори”. Причому духовний розвиток сучасної людини в силу її більшої різнобічності та особливо внаслідок спротиву, що викликаний її критичним розумом, став більш важким і складним внутрішнім процесом, ніж у попередні часи.

Духовна особистість *беззупинно працює над собою*. “Справжня досконалість полягає в тому, щоб ніколи не зупинятися у зростанні до ліпшого і не ставити досконалості якусь межу” (св. Григорій Нісійський. Про досконалість до монаха Олімпія)” [цит. за 4, с.337]. І починається він у ранньому дитинстві.

При чому в релігійному житті є парадокс, що дивує людей, які вперше познайомилися з церковною аскетикою: святі називають себе найбільш грішними, тоді як ми чи не кожен день зустрічаємо на вулиці, м’яко кажучи, недосконалих людей, які запевняють, що у них гріхів ніяких немає. Річ у тому, що чим менше світла в душі – тим менше видні гріховні потоки у ній. Побачити свої гріхи може лише людина, яка вже освітлена промінчиком благодаті. Так, у темній кімнаті не можна побачити сміття. Але якщо в ту ж кімнату прорвався прямий промінь світла – у ньому буде видно навіть пилінку, що вирує у повітрі. Чим менше благодаті – тим менше людина готова до каяття. Але якщо нема каяття – то душа задоволена собою і не потребує благодаті, і не розкривається назустріч Дару. І людина ще більше відходить від джерела Життя. Душа, що наглухо замкнена від Бога, не бачить свого істинного стану. Каяття там не народиться. Існування без каяття все далі і далі відносить цю душу від того, хто дає Життя” [5, с.135]. Св. Василій Великий пише: “Коли той, хто визнає досконалість, святість життя, занедбає щось невелике зі своїх обов’язків, відразу всі це помічають, усі це йому закидають” (св. Василій Великий, ШПр.22) [цит. за 4, с.74]. “Від усякого, – каже св. Письмо (Лк. 12:48), – кому дано багато, багато від нього й вимагатимуть” (св. Василій, ШПр.4) [цит. за 4, с.105].

Внутрішні проблеми людини, яка духовно розвивається, посилюються нерозумінням і несправедливими оцінками сім’ї, друзів і навіть лікарів. Ті, що надто ревниво прагнуть до досконалості, повинні постійно пам’ятати, що їх робота з внутрішнього переродження здійснюється духом. Їх особистісні завдання – закликати до себе Божу Благодать через внутрішнє самозречення і правильний стан душі, що прагне відкинути те, що може перешкоджати вільному впливу духу. Друга, у деякому сенсі протилежна проблема, – впоратися з особливо могутнім потоком духовної сили.

Духовний розвиток внутрішньо суперечливий, він навіть може припинитися. Тоді переживання відходу благодаті дуже болісні і в деяких випадках це призводить до духовного спаду і серйозних розладів. Людині здається, що вона впала глибше, ніж була раніше. Це заблудження посилюється тією обставиною, що на поверхню виходять раніше глибоко приховані схильності й потяги: високі духовні устремління є ніби викликом для цих сил, що пробудили їх і витягнули із несвідомого.

В умовах батьки повинні постійно дбати про духовне виховання своїх дітей. “Якби батьки дбайливо виховували своїх власних дітей, то не треба було б ані законів, ані судів, ані помст, ані кар, ані публічних вбивств” (св.Іван Золотоустий, “Про виховання дітей”) [цит. за 4, с.33]. Забезпечення розвитку індивідуальної духовності дитини здійснюється шляхом: а) прилучення її до церкви (розповідь дорослих про Бога, читання книг типу “Дитяча Біблія”, розучування молитов тощо; забезпечення духовного контакту з Божественною Благодаттю); б) прилучення до мистецтва (слухання казок, читання книг тощо) як одного із засобів підготовки душі до духовного перевтілення; в) морального виховання. Сприйняття реальності духу і внутрішньої його єдності з людською душею викликає у людини, яка це переживає, відчуття внутрішньої величі, росту, долученості до Божественної природи”. Тоді здається, що попередня її особистість з її гострими кутами, неприємними сторонами зникла, а нам посміхається нова людина, сповнена симпатії, прагнення принести радість і з великим бажанням бути корисною для оточення, розділяти з ним одержані духовні скарби, які вона не може обійняти одна.

Список використаних джерел

1. Августин Аврелий. Исповедь Блаженного Августина, епископа Гиппонского. – М.: Ренесанс, 1991. – 490 с.
2. Андреев Д.А. Роза Мира. – М.: Редакция журнала “Ура-ния”. – 1998. – 608 с.
3. Євдокимов Павло. Незбагненна Божа любов /Пер. з франц. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2004, 2004. – 132 с.
4. Катрій Ю. ЧСВВ. Перлини Східних отців /2-е вид., доп. – Львів: Місіонер, 1998. – 344 с.
5. Кураев А. Сатанизм для интеллигенции. (О. Рерихах и Православии). Кн.1. Религии без Бога. – М.: Отчий дом, 1997. – 527 с.
6. Кураев А. Сатанизм для интеллигенции. (О. Рерихах и Православии). Кн.2. Христианство без оккультизма. – М.: Отчий дом, 1997. – 430 с.

7. Москалец В.П. Психологічне обґрунтування української національної школи. – Львів: Світ, 1994. – 120 с.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Analyses peculiarity spiritual work and reasons for spiritual education and spiritual self-education.

Keywords: spiritual work, love, spiritual education, self-education.

Отримано: 17.03.2010

УДК: 159.923.2:323.2

І.І.Семків

Індивідуальні цінності як психологічні механізми формування соціального капіталу

У статті здійснено аналіз сучасних теорій соціального капіталу та цінностей як механізмів його формування. Здійснено опис емпіричного дослідження цінностей та соціального капіталу молоді. Доведено, що просоціальні цінності та цінності відкритості до змін є основними мотиваційними механізмами набуття соціального капіталу.

Ключові слова: цінності, соціальний капітал, ресурс, відкритість до змін.

В статье проанализированы современные теории социального капитала и ценностей как механизмов его формирования. Осуществлено описание эмпирического исследования ценностей и социального капитала молодежи. Доказано, что просоциальные ценности и ценности открытости к изменениям являются основными мотивационными механизмами приобретения социального капитала.

Ключевые слова: ценности, социальный капитал, ресурс, открытость к изменениям.

Постановка проблеми у загальному вигляді

Соціальний капітал – це концепт, який в сучасній соціальній та політичній психології останні десятиліття досліджують у контексті міжособових зв'язків, цінностей, норм, соціальної участі та ресурсів особистості. Соціальний капітал є психологічним ресурсом окремої особи, основою якого є індивідуальні цінності. Вважається, що